

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Ladislavom Demčkom

RG-50.688.0020.01.02

Dobry deň prajem.

Dobry deň prajem.

Môžete sa nám prosím predstaviť, ako sa voláte?

Volám sa Ladislav Demčko.

Kedy a kde ste sa narodili?

V Bardejove tridsiateho osmy tisícdeväťstotridsaťdva na ulici Stocklovej. Na tej ulici, kde bolo bývalé veliteľstvo vojsk. Vojenská správa kde bola. A v tom istom rade ešte ten dom tam stojí.

Pán Demčko, ako si iste spomínate, my sme pred niekoľkými týždňami tu u vás boli, sme vás navštívili.

Pamätám...

A vy ste nám porozprávali svoje spomienky na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. Dnes sme ku vám prišli na návštevu znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahráli na videozáznam.

A vtedy nebolo nahrávané nič ako?

Teraz máme lepšiu techniku.

Ale nie tak myslím, že vtedy, keď som tu bol, toto, čo bolo nahrávané so mnou, či sa vám pokazilo...?

Nepokazilo sa nám, ale my sme prišli s kvalitnejšou technikou, bude lepší záznam...

Ale tamto niekde išlo?

To ide takisto ako toto do múzea. Do toho istého múzea.

Tak tam nikto na mňa, na starého džada (chudáka) nebude pozerat'. Aby išlo pomedzi ľudí, po celej Amerike, i po celom svete...

Je dôležité, aby vaše spomienky boli zadokumentované.

Dôležité... ja hovorím za seba, vy hovoríte za seba.

Presne tak. Ja sa vás chcem na úvod opýtať...

Áno.

Vy ste sa narodili v roku tisícdeväťstotridsaťdva.

Tridsaťdva.

Takže keď vznikol Slovenský štát, tak vy ste síce ešte bol malý chlapec, ale už ste chodili do školy, však?

Sedem rokov som mal, no.

Chodili ste do školy, už máte také spomienky...

Hej. Už do...

Zo života detí a...

Do druhej triedy som chodil.

Spomínate si na to obdobie z takého detského pohľadu... Chcem sa vás opýtať, že mali ste nejakých židovských spolužiakov?

Mal, na niektorých meno... i do triedy chodili, i do tej budovy školskej. To je hneď tu. Dobre ukazujem? Tu ako Kamenné stĺpy, no tam ako budova Gabor a pri onému, ako kláštor. Kostol.

Hm.

Takže tam. Tá škola od kláštora po pravej strane, tak do... u nás v triede bolo možno dvanásť, pätnásť židov, ale do celej budovy veľa židov chodilo, veľa židov s nami chodilo, to už ja ani mená tak neviem. Mend'ó Fiško chodil so mnou, ale on aj na tej ulici býval, na Kacvinskej, kde môj otec sa narodil, i bývali jeho rodičia tam. On z jednej strany na rohu a moja babka na druhej strane. Pred koncom rohu od rampy, ako padajú, a tam bol rohový dom, žid sa volal, skupoval sklo, staré veci, starinu. Kvičák sa volal.

Kvičák?

Kvičák, žid. Mal jednu dievku, i syna. Myslím Mendl a Šaja. Tak nejako sa volali. Mendl a Ša... tak dajako. Oni už boli vtedy dospelí. Ja som chodil tam do babky, babka mala dva domy, dve maštale lebo to, v Amerike tam bola... dakedy sa žilo len z rolí a keď dajaké doláre poslali, tak len role sa nakúpili. Dookola v Bardejove, pod Mihaľovom, na Kopytovky, na Kalváriu, na Groneri. To z toho sa žilo, jediný zdroj príjmu boli role. A z toho sa žilo.

A z tých vašich židovských spolužiakov, spomenuli ste, že Mend'ó Fiš (Fisch) bol jeden...

Meňdo Fiš, Fiš Mend'ó... to sme sa stretávali, keď bola veľká prestávka na školskom dvore. Sme sa tam stretávali, no. A ja keď som išiel do školy, ja som musel ísť cez tú ulicu, kde on býval. Okolo babky mojej kde bývala, i okolo toho domu tam, kde otec...

Hm.

Mal čiastku, no a on býval na rohu, od ulice, od hlavnej cesty. Tam bol taký poschodový dom, bol dom, tam on býval. Tam boli viaceré rodiny židov, boli. Keď už tam to nepamätám. No a Mend'a...

Spomínate si ešte na nejaké ďalšie mená?

Rosenwasser, čo mal pivosklad, Rosenwasser na Stocklovej ulici, potom Halpert, ale to ako nie spolužiaci moji, ale ako židia.

Tí tam mali tie svoje podniky.

Risner... Risner, Zelinger, Berger, Chyl'. Potom krčmu mali, v meste mali krčmu... Frenkel', Frenkel'... A dolu, tu po Veternej dolu, pod baštou, tam bol Binbiger, žid Binbiger.

A ten mal tiež krčmu?

Hej, tiež krčmu. To mali, oni mali veľa krčiem. Potom tu na námestí, na námestí ako ideme okolo Tatrabanky, ako je to múzeum, tak v tom dome, tam bola krčma, neviem, ktorý tam bol. Tam chodili, väčšinou chodili Hortulaniovci, boli štyri bratia, piati... jeden väčší ako druhý. A keď pili u toho žida, no a žid, futrá neboli maľované, tak len tam na futro písal jeden, dva, tri, štyri a päť a piatu preškrtol tak. No ale oni už vedeli pijani toho Tulamoše, Štefo, Vinco, Edo, Jaňo. A Jaňo bol taký najmenší, najmenší, a keď pili, pili, bolo treba platiť, tak začali sa medzi sebou biť. Otec tak hovoril. Začali sa biť, Štefo najväčší, ešte dom mu stojí na Prešovskej, chytil Jaňa: „A tebe toho a toho...“, vzal ho a s ním zotrel to, čo žid písal na futro, poldecáky. „Teba šľak trať, tak ty budeš piť a my za teba budeme platiť?“ A žid: „Ej, ej, Štefo, čo to robíš,“ – „Ta kurva jedna, len by pil a platiť nie...“ A on im ušiel a oni za ním, že ho chytia. Tak bolo, no...

A toto vám otec rozprával?

Toto rozprával, hej, no...

Aké si ešte pamätáte židovské obchody? Tu bolo v Bardejove veľa židovských obchodov.

No na námestí každý jeden dom bol obchod židovský. A tu v tom dome bol jediný Gabor, mal potraviny.

V tomto dome, kde sedíme teraz?

V tomto dome. A toto všetko... ako tu Gabor, tak Levy tu mal pálenku, propenáciu, potom nejaký Elefant, Binger či Zeelinger, Binger bol, na druhej strane Šendorf (Schondorf), dole tam...už ani neviem kde Gursky má farby-laky... potom tam papiernictvo, Berger mal ten železný obchod, nižšie mal Zeelinger železný sklep (obchod), na rohu mal tiež žid, jak ten oblúk ako lekár, tam... a dolu pri jarku mal tiež železný obchod Chyl', ktorého Špirek arendoval, ako ich pobrali. Špirek... Potom na druhej strane, tu ako, po tej strane, ako sa ide dolu, tam mal s čiapkami, kusový textil Halpert, ... dolu, kde ja som sa učil tam bol ten, Šalgo... Šalgovič, a vedľa neho bol tiež taký podobný obchod, Friedmann, čo zásoboval dedinské predajne. S tovarom...

To bol aký obchod?

To bol obchod zmiešaný... Zmiešaný tovar, aj papier, papiernictvo, kožená galantérie a také, čo my sme mali...

A vy ste sa v takom obchode tiež učili?

Hej, nižšie. To zanechal Šalgovič...

A vy ste sa učili u toho Šalgoviča?

U Ša... ako odchádzal Šalgovič, ale ona Fricka arizovala po ňom.

Hm.

On sa zachránil, po vojne bol ten Šalgovič, a ona to arizovala. ...No.

A hovorili ste, že v tomto dome bol Gábor, on nebol žid?

Nie, Maďar.

Hm.

Maďar to bol.

A rodina toho vášho kamaráta, toho Mend'a Fiša, oni čo robili?

Ja neviem čo oni boli v zamestnaní... Hej aj, na druhej strane tu bol Otti Neumann, potom nižšie bol Grossmann Onda, zubný technik, čo Bandurič od neho kúpil dom. Aj on tu bol, jeho syn, čo sme hrali futbal, Ivana Grossmanna, Gondu, jeho syn, sme hrávali ako je pošta, tam bolo také detské ihrisko, tam sme dávali, hrávali futbal. Keď som mal dve hodiny pauzu, čo je... tak sme tam mastili futbal. Ivan už ale zomrel, a jeho syn tu sme sa pätnásteho mája rozprávali. Toho môjho kamarát, čo sme hrali futbal, Ivana Grossmanna Gonda, jeho syn, ale už zomrel. No a jeho syn hovorí, že to on je jeho syn... No a ešte hej potom Altmann, Altmann na Dlhom rade bol. Chyla som spomenul. Potom na Slovenskej ulici bol Bednár či Bodnár, Bednár alebo Bodnár, tí mali liehoviny. Oproti ČSAD ako je, tak boli bytovky, tak tam bol ten Bodnár alebo Bednár. No... on tam bol. Hej, potom Edelmann, Otto, Ero, oni sú v Kanade. Otto so mnou do školy chodil. A Valika ešte žije, ale už je taká, taká je... nevníma, mladšia od mňa asi o šesť, sedem rokov. Som sa rozprával s jej dcérou, dnes som. Ona sa vydala za Ritinu, za Prešovčana, no ale... Ero v Kanade a... dobre hovorím? A Otto v Amerike, môj spolužiak, ale o rok starší. No a ešte kde by som to mohol pospomínať? Bolo veľa, veľa bolo tu... no, hovorím, na námestí okrem Gábora do jedného bol obchod židovský.

Hm.

No...

No a ako sa zmenila situácia, ako sa zmenil život, keď vznikol Slovenský štát?

Tak asi, že boli ľudia Judáši. Do gardy povstupovali a... a bili židov. Tu boli dole pri bašte, vojenský pavilón, tam boli Hitlerjugend, tam bola Hlinková mládež ubytovaná, už mali po desať rokov, už mali šestky pištoly, dýky. Toto som vám nehovoril? Hovoril som vtedy toto?

Porozprávajte nám o tom.

My sme bývali tu blízko na ulici, to sme len po meste... po meste chodili, a tu vychádzali a ešte židia tu boli, vychádzali... vychádzali oni i s veliteľmi, tá Hlinková mládež, tu prišli, medzi sporiteľňu a medzi Gáborom, tu „Halt,“ ostali stáť, sa porozhliadli po meste, a židia, lebo ešte boli tu... a židia pri múzeu, oni sa tak zhluchovali, oni nekorzovali, oni sa pri múzeu grupovali, s tými takými... sabatuvky, či ako sa to volalo. A už veliteľ hovoril po nemecky a ukázal. A títo sa pustili do nich, oni bili, kopali židov. Ešte ako spievajúci išli, išli spievajúci tu hore Veternú, spievali: „Tef, tef, tef, die ganze Jude Bande, tef, tef, tef, die ganze Jude Bande, alle Jude i, alle Jude i, alle Jude i...“ zatavil, ukázal a bili, dokopali, toto sa mi veľmi nepáčilo. Potom ešte Marinko žil, jeho tetka... tu na tej ulici, ako sa ide dolu na Fabryho, Pod brehom sa to volá, u nich povolili židovi obchodík. Taký starý žid, dievča mal, i chlapca, deti... A keď začali brať oných, tých židov, tak ona, Marinková, on ešte žije Andrej, len už chorý nejako je, v takých rokoch ako ja, jeho tetka, otcova sestra, ako prišiel Slovenský štát...

aby som to nepoplietol, do pytle. Alebo to už myslím už neboli... ale boli ešte židia. To v štyridsiatomdruhom roku sa mi zdá, nie? A štít štrnásteho marca začal Slovenský štát, štrnásteho marca v tridsaťdeviatom roku. No tak oni tu ešte boli a ja som sa s ním kamarátil, nie, s jej brata synom. Lebo my sme bývali i na Starom blihu, potom sme bývali na , alebo opačne. No a keď prišiel Slovenský štát, však ona nemusela, však žid im za obchod, čo zobral toto miesto, tú miestnosť platil. A ona ho vzala za bradu, také babisko bola ako hrom, a bila, kopala ho, a toto sa mi veľmi nepáčilo.

Prečo, prečo ho tak bila?

Tak za to, že nenávidela židov. Ja si myslím, už potom keď si to človek premietne keď už má roky, že prečo... však židia, on ti platil za to... tam bývala. A bila ho, Ježišmária. A ona donedávna žila. Ešte jej, ešte jej... jej syn ešte žije.

A vy ste tam boli vtedy, keď on ho...?

Ja som tam bol vtedy, lebo som sa kamarátil s tým, do školy so mnou chodil, s Andrejom Marinkem, no.

Hm.

Tak som to videl a to sme bývali na druhej strane za Lukavicou. Tam nebolo čo, tam lavička bola, som tam prišiel do neho, no.

A to, čo ste nám porozprávali teraz, že ste videli tých chlapcov, to boli Nemci, Hitlerjugend?

Hitlerjugend to boli, čierne nohavice krátke, žlté košeľe, tu mali pásy, šestky pištole už mali, desať rokov už šesťka pištoľ, pre mňa.. také náboje išli do tej pištole, ako do malorážky. Dýky mali a tak.

Hm.

No to už tak boli učení.

A oni tu boli v Bardejove nejaký čas?

Boli v Bardejove, jedna partia bývala tu, v tom pavilóne pri Bašte. To bol dôstojnícky pavilón, vojenský náš, a v druhom pavilóne, ako je Barčova (Bartschova) vila, tam bol tiež vojenský, tak aj tam bývali, aj v Barčovej vile bývali.

Hm. Ako dlho tu boli asi?

Nemci boli dlho, no tak... Tridsať... tak dlho, hneď po tridsaťdeviatom roku prišli. Prišli, obsadili kasárne, obsadili kasárne a chceli zajať našich a naši z kasární utiekali, to bolo tak... No jak prišli, tak to bolo v jeseni, alebo v lete to bolo, to viem že bolo teplo. No a my sme už potom bývali na Groneri, za stanicou. Až sa rozniesla správa, že Nemci zajali slovenských vojakov nie všetkých, v kasárňach, a ostatní utekali. A oni ich strieľali, lebo tam bolo ihrisko futbalové, cez plot ako išli, sme sa dozvedeli, a my sme prišli na Michale, cintorín z vrchu. A sme videli našich vojakov zabitých, zastrelených, prevesených cez plot, ako utekali, smerom na Mihaľov a potom na Kríže utekali. A tam aj kanóny vytiahli, ale ako oni videli, že oni utekajú naši, že sa nechcú dať zajať, tak ich strieľali. Tam ležali na ihrisku a my sme z cintorína pozerali. To už bolo po tom, to tak ako včera ich postrieľali a my dnes sme išli pozeráť, lebo sme sa to dozvedeli, si predstavte...

A to kedy sa stalo, v ktorom roku to bolo?

No v tridsaťdeviatom Slovenský štát prišiel... tak to mohlo byť v štyridsiatomtreťom, tak nejako.

Hm.

Dva, tri. Tak v tých rokoch. V tých rokoch to mohlo byť. Lebo my sme prišli tam sa na nich, sa na nich pozrieť.

A to... tých, tú Hitlerovu mládež keď ste stretli, to v ktorom roku bolo?

No v tých rokoch. Štyridsať, štyridsaťdva, štyridsaťtri.

Hm.

Tak nejako, tak. Tak to bolo, vtedy boli, vtedy boli pri sile Nemci, pri veľkej sile boli.

A boli tam s nimi aj nejakí slovenskí chlapci?

Nie, slovenskí chlapci medzi nimi neboli. Oni neboli takí, lebo oni už popočúvali, že kolaborujeme s dajakým iným a už stratili naši sa, že boli proti.

Hm.

Keď poutekali naši vojaci, ktorí poutekali na Kríže, tam vytiahli aj bojovú techniku, kanóny... no a oni potom začali odtiaľ strieľať z tých Krížov, tak zle zamierovali, tak nám, na Groneri sme bývali, nám spadla bomba na náš pozemok, presne do stredu plota. Povyše Potocká bývala... Potocký, a jemu spadla do záchodu, čo vonku bol záchod. Toto všetko po stene. Nižšie býval Popovec, pred okná... A do kasární ani jedna bomba nespadla. Oni, že budú strieľať na Nemcov, že obsadili kasárne a tam ani jednu dávku nedali. K našej záhrade až hore, na Groneri, tam kde sme bývali kilometer od toho tam dopadla bomba, nižšie dve dopadli, na Kopytovku dve dopadli tiež, aj k tej Hrubej bašte tu dolu, tam Kostarovci bývali, tak tam asi dve spadli a tam boli otec, matka i dve dievčatá. A nikomu sa nič nestalo si predstavte. A bomba kanónová vybuchla, neviem, či dve bomby tam nespadli, tam padla, rozbilo celú strechu. Museli byť u niekoho skrytí.

Chcem sa ešte vrátiť k tomu, ako ste videli ten Hitlerjugend.

Hej.

Ako bolo tuto na námestí, bolo vonku, hej? Ste hovorili, že pri múzeu stáli židia?

Tam oni mali...

A koľko ich tam asi bolo?

V takých hlúčikoch, keď ich ešte nebrali, oni sa tam vždy schádzali, lebo naši ľudia korzovali, to bolo korzo, ale oni nie, oni okolo múzea aby nemali nikoho... ich taká mentalita bola, a koľko sa grupovali? No niekedy ich bolo desať, pätnásť, dvadsať a tak, oni v tom čiernom, zarastení, tieto... beritko je toto také, čo na vrch hlavy išla, a toto také veľké...

Klobúky mali?

Nie, nie, nie, to také, dokola také, ako... ako z nejakého zvierat'a, srst'.

Hm.

Sabatuvka.

Hm.

Sabatuvka. Lebo beritko, židovské beritko, čo na vrch hlavy, ako pápež nosí.

Hm.

Také dačo, a sabatuvka je takto tak. Tak dookola také, však hocikedy vidíte vo filme. Sa modlí pri tom múre.

Áno.

Múr nárekov.

Hm.

No tak také sabatuvky. Oni sa už derú, aj oni medzi sebou sa nenávidia... sú ortodoxní a sú tí, noví, no tak viete, sa neznášajú.

Hm.

A to...

A tí chlapci, keď ich bili, čím ich bili?

Len tak rukami, boxovali, kopali.

Nemali...

Pendreky nie.

Nejaké pendreky, zbrane nemali?

Len tak, päšťami, tak oni cvičili sa, aby mali tvrdé päste, a tak...

Hm. Koľko tam asi bolo tých chlapcov z toho Hitlerjugend?

No tak ich bolo dosť veľa. Možno aj tridsať, možno štyridsať, lebo tu bývali v tom pavilóne vojenskom, tu pri Bašte. No tak asi tridsať, spievajúci išli, to bol strach na nich pozeráť, no.

A koľko bolo s nimi veliteľov, ste hovorili?

Dvaja, dvaja čo pamätám, lebo vždycky šiel jeden vpredu a jeden tak pozadu.

A tí boli... v čom boli oblečení?

Oni tiež boli v tom oblečení, krátke nohavice, čierne, žlté košele, no to toto oné, opasok a pištole.

A boli ozbrojení?

Boli ozbrojení, pištole a dýky mali.

Hm hm.

No.

A tí ich velitelia, ako vedeli, že tam sú židia?

No tak oni mali svojich špiónov, deti prišli... oni už tu poznali, že kde sa schádzajú, no tak oni prišli tu na to proti židom, tak oni mali svojich špiónov i donášačov, a tak podľa toho sa riadili, no.

Hm. A boli tam aj nejakí zranení, ako si to pamätáte? Tá situácia, keď ich tí chlapci...

Bili ich tam, kopali, na a už viacej... my už sme tam nešli k nim, lebo toto, to sme sa báli, aby si nemysleli Nemci, že držíme pri židoch tam. My sme dostali z domu také móresy, pozor, pozor na to... To takisto aj pri stanici, keď... keď brali oni, brali transport židov zo stanice železničnej, už sme bývali tam na Groneri, tak otec a matka hovori: „Nechod'te na štacion, lebo tam vypravádzajú gardisti z iných okresov, ktorí vás nepoznajú.“ Oni urobili záťah, nahnali ich. Kto bol... každý išiel do vagóna, no a my sme stáli pri rampách, to bolo od stanice... rampy neboli tam, kde sú teraz, padajúce rampy, ale boli povyše od stanice, asi päťdesiat metrov. My sme tam stáli, tak sme vypravádzali. Pozerali na židov, ako išli. No tak ženy zvlášť, to všetko plakalo, kričalo, vlasy si trhali, lebo deti išli zvlášť, chlapi zvlášť... A Ukrajinci v nemeckých uniformách, aj Nemci, aj gardisti naši, kde boli stúpačky, tak tam stáli a dávali pozor. Ten vagón je obdĺžnikový, jeden tu na stúpačke, druhý tu, s automatom a tak, nebolo šance utiecť, no. A my sme ich vypravádzali. Čo mi sme také deti boli, ja som mal desať rokov v štyridsiatom druhom roku, som mal desať rokov, takže ja dobre pamätám, no.

Takže toto bolo v štyridsiatom druhom roku?

V druhom, treťom, tak do...

A...

Po tridsaťdeviatom roku.

Pamätáte si aj, že či aj to bolo v akom období alebo mesiaci?

No to bolo, to bolo teplo, lebo keď oni boli v krátkych nohaviciach, rozumiete, tak to bolo teplo.

Hm, hm.

To ja pamätám, no. No a potom viete dobre, že sme vždy, lebo ako chlapci sme lietali, tu tade kilometre hore až na Hančov alebo na Urbanovku, na drevo alebo na maliny, alebo na jahody, alebo na hríby, to sa žilo biedne.

Ako ste sa dozvedeli, že sa teda niečo deje na tej stanici?

No tak to sme vedeli. To sme vedeli. Moja matka... moja matka upratovala, robila upratovačku ešte dakedy za prvej Československej republiky na četníckej stanici, to je ako SNB, tam robila upratovačku, dve hodiny, ale tri hodiny alebo štyri hodiny, záleží, ako robotu mala potom. Potom robila ako bola prvá Československá republika... potom oni tu naonačili chudobných tých učiteľov, nasadili tu, im chodila potom upratovať. Potom ako prišli gardisti, gardistom v kancelárii upratovala. No a jak prišli potom gardisti, tak prišli komunisti, komunistom. Lebo Čabara bol gardista, ale dobre vedel po rusky, on zachránil tých gardistov, si predstavte. On bol gardista z Vyšného, vlastne z Nižného Orlíka, Čabara, taký... čáku nosili a takú kitajku, takú ako onú, ako brmbolec nosili gardisti. A on to šikovne urobil. Matka upratala kanceláriu, no ale vráťme sa tam k tomu, ako sme sa

dostali na stanici. No moja matka tam robila upratovačku, no tak sa dozvedela, tak doma hovorí: „Pozor na to, pozor na to, pozor na to...“

Takže ona už vedela, kde sa čo bude diať a...

Hej, no. No tak Čabara, ten čo bol gardista, Skaloš, ten čo bol tu primátor, ten bol komunista i eštabák a otec mu bol gardista. Hehe...

Skaloš?

Otec mu bol gardista, hej. Pasia... Pasia... ale on sa volal Passione, ale prišiel Slovenský štát, musel meno poslovenčiť... Pasia, to meno vám nič nehovorí? No tak on tak robil, chodil po meste i po uliciach, Pasia Jožo, v kožeňáku, opasok, belgická parabolla pištoľ tu, esesák z jednej strany pri ňom, esesák z druhej strany. A tak chodili a udával tým esesákom, kto je proti Nemcom a kto prechováva židov, kto je položid a tak. A keď už potom oni sa blížili, koniec vojny, tak oni poutekali. A ako prišlo komando, ruské, vysoký dôstojník, ale bol veľmi, veľmi inteligentní bol, tak hovorí: „Čabaru...“ lebo Čabaru udali, i Gregoš tu bol taký, čo udával, v meste býval, čo udával, že ten bol Nemec, ten bol proti židom, ten toto... No tak on ten, ten dôstojník vysoký ruský, hneď Čabaru dal predvolať a on vedel perfektne po rusky ten gardista Čabara. I tak spracoval toho oného, že prisahám Pánboh dnes bol gardista a o týždeň už bol prvý tajomník KSS.. Ta nech ťa šľak ulapí, na moju dušu, tak bolo lebo moja matka mu potom tiež upratovala. Rozumiete, takže to... A potom, tí gardisti, čo sa poskrývali, poutekali preč, alebo do Nemecka alebo Boh vie kde, potom, keď sa dozvedeli, Čabara, Čabara to vyžehlil, že na gulag nešiel nikto z tých gardistov... Nasťahovali sa nazad. Skaloš, toho Luboša Skaloša otec, hneď do banky za dirigenta sa dostal. Ten Pasia, čo išli esesáci okolo neho, starý, sa urobila, kde je krčma, kde je krčma tam na Stocklovej ulici, čo sa volala Gažuľ, krčma, tam... Či som to nepoplietol... nie, nie, nepoplietol... Vedľa Gažuľa ide ulička a tam bol veľký dom, taký nízky dom ale veľký, tam sa urobila, urobili tam stolársku dielňu. A toho, čo s esesákmi chodil urobili tam vedúcim stolárskej dielne.

Aha.

Tam mal asi dvadsať alebo dvadsaťpäť stolárov.

A to bolo už teda po vojne?

To bolo po vojne, hej. To bolo už po prevrate. Áno. A potom vytvorili remeselnícke družstvo Snahu a jeho tam dali za predsedu toho Pasia, čo s gardistami...

A on bol odtiaľto z Bardejova?

On bol... jeho otec bol Talian, Passione...

Také zvláštne meno mal.

Passione, ale potom, ako Slovenský štát prišiel, tak priezvisko musel poslovenčiť...

Musel...

Jeho otec... Pasia.

To bol nejaký taký predpis, že si museli poslovenčiť...

Za Slovenska hej. Keď Maďar bol, musel po slovensky meno mať.

Hm.

Tak bolo no, tak i toto tak.

A ste hovoril, že on chodil s tými esesákmi?

S tými esesákmi, áno.

A vy ste ho videli, ako...?

My ako deti sme za ním chodili, tak to on si nevšimal, videl deti...

Hm.

Sme obdivovali pištoľ, každý čumel... viete ako to... Esesáci s ním, ale oni ani ako keby vás tam nebolo, nevšimali si nič.

A vy ste ako vedeli, že sú to esesáci s ním?

No tak oni tu mali smrtky, SS... Čierne uniformy.

A vy ste vedeli, že čo to znamená?

Pre pána Jána, tak ešte aby sme to nevedeli, toto. Takí chlapci ako sme boli, o všetkom sme chceli vedieť.

A čo teda konkrétne robili, chodili nejako do domov alebo čo robili?

No tak oni získali gardistov. A gardista ich vodil a Pasia vedel, ktorý bol polozid, ktorý bol žid, ktorý je proti Nemcom, no a hneď brali. Len povedali: „Ten... ten...“, len ukázal, esesáci už vedeli, písali a išli ďalej a ďalej...

Esesáci vošli do domu a zobrali ľudí z domu?

Nevzali vtedy, to len si poznamenali...

Poznačili...

A poslali ďalších, druhých, alebo Ukrajincov, lebo Ukrajinci nenávideli oných, ani Rusov nenávideli, ani židov nenávideli.

Takže esesáci spísali, kto je kto...

Spísali, že kto bol a potom odišli, oni nič...

A kto ich potom prišiel zobrať, tých ľudí?

Tak to oni mali ďalšie komando. Nemci...

Tiež Nemci?

Toto hej, to pravda, potom ich zgrupovali. Tu bol hotel... hotel, hej hotel Republika, tam sa ich uskladňovalo, tam na nich dávali pozor.

Tých pozatýkaných tam?

Tých pozatýkaných tam, čo Pasia, povedal že: „Tu a ten, ten taký, taký ten...“ To tí ľudia už nemali šancu úniku, absolútne nie.

A toto kedy sa dialo, v ktorom čase, bolo to ešte aj pred tými transportmi alebo po transportoch, to čo ste vy videli?

To v priebehu, v priebehu roku, lebo oni transporty boli, oni furt, furt pokiaľ Nemci mali moc, furt robili tu tie čistky.

Hm.

Furt robili čistky. No a mali svojich ľudí, nie, našich gardistov, ktorým dôverovali.

A tí s nimi spolupracovali?

A tí s nimi spolupracovali, s Nemcami, pravdaže.

Hm.

Hej.

A koľko tu bolo gardistov v Bardejove?

Tu bolo veľa gardistov, veľa bolo. No tak... viacej ako stovka, čo to stovka. Veľa bolo gardistov, no. Lebo to každý... každý... každý... Prišla nová zmena, každý sa chcel vytiahnuť, na židoch, alebo na položidoch, alebo na tých, čo boli proti Nemcom. Každý sa chcel vyznamenať u Nemcov.

A mali za to nejaké výhody?

Tak určite, hej.

Čo také...?

Určite, takých už ako neviem čo, ale mali výhody, lebo vtedy... To oni by tak zle neonačili, nerobili konfidentov, udavačov. Zadarmo nebude, nebude robiť nikto...

Hm.

Ani vtedy tak bolo, no.

A takto voči ostatným ľuďom, ako sa správali gardisti?

To... voči... no vedeli, vedeli, tak nič, nechali na pokoji. Nič, nič nerobili.

Oni len tých židov prenasledovali?

Židov a kto bol proti Nemcom, alebo kto bol položid alebo...

Hm.

Kto držal pri židoch. No títo...

A spomínate si na takú konkrétnu situáciu nejakú, že gardisti by niekde boli robili niečo proti židom? Na ulici dajme tomu?

No tak oni, oni... oni tak... napomáhali ich expedovať, na štacióne, na stanici.

Hm.

Tak, napríklad, že oni mohli, oni mohli tí naši gardisti, a to väčšinou cudzie boli, naši išli do iného okresu, oni mohli ich grupovať v tom hoteli Republika, tak ich grupovali, oni aj v noci prišli. Keď sa dozvedeli, že je tam žid, tak vedeli dobre, že je doma, tak ho zobrali a do oného, do hotela Republika, tam boli, tam boli strážení a potom keď sa určitý počet nabral, vagóny boli... rýchlo naládovali, alebo do dobytčích vagónov alebo akékoľvek vagóny boli, a už ich cez Poprad...

Hm.

Do oného... do Poľska, do toho...

A prečo sem prišli tí cudzí gardisti? Z iných miest, keď ste vraveli, že tu bolo dost'... v Bardejove veľa?

No aby naši nepoznali svojich gardistov. Naši boli vyst'ahovaní do iného okresu, tam robili toto.

Áno. Hm...

Proti židom a tým oným... kto prechovával židov. A cudzí gardisti prišli do Bardejova, to som aj spomínal, že mi doma hovorí matka: „Nechod', lebo tu cudzie gardisti druhé, ktoré vás nepoznajú...“

Hm.

„Na štación nechod'te!“ No a to sme poslúchali, to my sme sa báli, nie.

Hm. A prečo teda prišli sem tí cudzí gardisti?

No kvôli tomu, že by naši ľudia nevideli, že... naši ľudia by nevideli, že naši tak manipulujú so židmi, ktorí s nimi spolupracovali i robili, že by im bola hanba, lebo ľudia by im... s krikom by ich boli poroznášali, takže preto.

Hm.

Naši preč, do druhých okresov, na židov, a tamtí z cudzieho okresu prišli tu.

Hm.

Taká zámena bola.

Ale vám mama zakázala, že teda nemáte tam ísť.

Hej.

Sa dívať, ale vy ste tak aj išli.

My sme išli, ale tak z ďaleka. Nie na stanicu, ale od rámp.

Vy ste na stanicu nešli priamo?

Na stanicu nie.

Aha.

Len tak aby sme videli, videli na stanicu, lebo to... Ako rampy padajú teraz... no a asi v tom mieste, tých päťdesiat, šesťdesiat metrov od stanice.

Hm.

Lebo oni robili záťah a kto bol na štacione, do vagóna.

Hm.

Či to bol z dediny, dajaký cudzí, nebolo pomoci. Lebo to cudzí gardisti, tak mohli: „Ja nie žid, ja nie toto...“ nič, nič, oni málo hovorili, len natlačili s pištoľami, s puškami a sa muselo ísť, no. Tak to bolo.

Ste videli, ako ich tam s tými zbraňami aj...?

S tými zbraňami hej, to museli ísť a nemali pomoci.

Hm.

Nemali...

A nejako ich bili alebo...?

No to keby sa stavil, tak vzal pažbu a... snáď aj zabije. Urobili kordón, tu po jednej strane, tu po druhej strane a rovno do vagóna, že úniku nebolo, ich hnali do toho zúženého kordónu, cez toho... a nastupovali do vagónov.

Hm.

No.

Koľko tam bolo tých vagónov?

No to dakedy, dakedy boli aj štyri, päť, lebo tovar sa nevozil, vagóny prichádzali z Prešova, kde bolo voľné, štyri, päť, možno... desať, desať ani nie. A keď, tak boli postavené prázdne vagóny vedľa, na vedľajšiu koľaj, a potom ako to naplnili, a keď bolo do ďalších, tak pristavili ďalší vagón. Mali ako rezervu vagónov. Naládovali, odchod. No...

Aké vagóny to boli?

Tak boli... boli i také, som videl, pre cestujúcich, aj dobytčí. Nejaké, čo bolo prázdne, to všetko využívali. Oni sa nestarali, že by cestovali... keď idú na smrť, pohodlie že by bolo. Takže takto, takto sa robilo, no.

A koľko tam asi bolo tých ľudí na tej stanici?

Tam bolo veľa zvedavcov.

Hm.

Bolo veľa aj zvedavcov. No a keď videli, že oni robia záťah, tak veľa aj poutekalo. Oni nešli tí gardisti, to boli väčšinou Ukrajinci v uniformách nemeckých, na také podradné roboty boli. A to Ukrajinci, Ukrajinci strašne nenávideli židov. Všetci už po vojne, od ukrajinských hraníc tu prišiel bývať jeden, už bol dôchodca vtedy, a hovoril, že tí židia, tam okolo tých hraníc ukrajinských, v tých dedinách našich, židia, ktorí sa zachránili, boli tam a Ukrajinci, mladí Ukrajinci na koňoch, sa

dozvedeli, ich špehovali, sa dozvedeli, že v tom a v tom dome býva žid, ktorý sa zachránil, tak prišli v noci alebo kedykoľvek, mali presne vytipované, kde židia sú tam. Na koňoch prišli Ukrajinci, do domu a židia, keď utekali, žid keď zmizol z toho domu, tak oni ho našli. No tak kontrolovali, no a keď bol pod posteľou, tak ho zastrelil.

A toto odkiaľ viete, ako ste sa to dozvedeli?

To ten, čo z tých miest prišiel tu, tu sa priženil, jeho dcéra, alebo syn, tak ten mi rozprával.

Hm.

Čo už bolo dávno po vojne si predstavte. Akí Ukrajinci boli zažratí, ešte na tých, ktorí sa zachránili...

Hm.

Pod posteľou, tam ho zabil, no. Tak to ja som nemohol ani počúvať toto.

A tamto, čo ste videli, ten transport na tej stanici, ako ste vedeli, že to boli židia? Ktorých nakladali do tých vagónov?

No tak to sme poznali, však sme žili tu dlhé roky medzi nimi.

Vy ste poznali, aj ste rozoznali, že kto tam bol?

To nebol Bardejov veľký, to sa poznalo, bolo sedem tisíc, sedem tisíc a z toho polovica židov, tak my sme sa navzájom poznali. A oni mali obchody, tak to sme vedeli, ktorý kto je. Keď vyšiel na ulicu, už sme vedeli, že kto to je, že sú to židia, no.

Videli ste tam medzi nimi nejaké známe tváre?

No pravdaže, áno, bardejovskí židia.

Aj si spomínate na mená, koho ste tam videli?

Mená? Mená... Vedel som, pomiešaní boli aj... To už si človek ani tak nespomenie. Lebo židov som poznal, a ich nebolo, tak človek ani nevedel, či išli tam, alebo nešli, alebo utiekli. Ale tak keď by som videl teraz fotky, takých, bardejovských židov, tak by som poznal, viete.

Hm.

A tak ne... Ale poznali sme ich, že to boli židia.

A mali nejaké označenia oni?

Oni hviezdy mali.

Aj tam na tej stanici, keď boli?

Hej, do jedného označení. Žid musel mať hviezdu. Lebo ináč by... aj keď zát'ah robili, aj keď zát'ah robili, tak cudzí nepozerali, či má hviezdu alebo nemá hviezdu, rozumiete. Oni to tak brali, že nemá hviezdu, že ju mal a že ju odhodil, že nie je žid, rozumiete. Tak títo cudzí gardisti nepozerali na nič, všetko hnali do vagónov.

Z bardejovských gardistov tam nebol nikto? Nevideli ste tam nikoho?

No čo... čo hnali? Nie, oni boli preč. Bardejovskí boli preč v iných okresoch.

Ani ten... a ten veliteľ, ktorý tu bol, ten tam nebol, ten Čabara, čo ste ho spomínali?

Nie, tak ako sa on dá tak ponížiť. On nie. Oni mali tých svojich podriadených, a keď nie tak Nemci mali svojich Ukrajincov, ktorých poobliekali do uniformy.

Hm. Do nemeckých uniforiem ich obliekli?

Do nemeckých uniforiem, aby povedali, že to Nemci, viete.

A vy ste ako vedeli, že sú to Ukrajinci, keď boli v nemeckých uniformách?

No my sme počuli, oni išli po ulici a my sme videli, že Nemec ide... no keď išli dvaja alebo traja, podľa reči. Sme vedeli, že po rusky rozprávajú.

Hm.

Tak bolo, no. Tam na Groneri, ako sme bývali, tak tam Ukrajinci Nemcom pásli kravy, čo potom dávali na bitúnok, býkov tam pásli Ukrajinci, také podradné roboty robili. Po ukrajinsky tam spievali a tak, no.

A boli tam aj nejakí ľudia na tej stanici, pri tom transporte, ktorí by boli tam ako súčasť tých stráží, toho doprovodu, že boli nie v uniformách, ale v civilných šatách oblečení?

Čo ich vypravádzali, čo ich exportovali?

Áno.

Čo ich hnali?

Áno, áno, z tých.

Nie, v civile nie, v civile nie. To len gardisti cudzí a v nemeckých uniformách, to boli aj Nemci pomiešaní, aj Ukrajinci, ale uniformovaní.

Hm. A ste vraveli, že ich nejako rozdeľovali tých židov tam na tej stanici, že muži išli zvlášť, ženy išli zvlášť. Oni ich tam priamo na tej stanici oddeľovali alebo už ich tam priviedli zvlášť?

Oni príklad... povedali, že? „Teraz idú chlapi, vagóny, naplniť“... „Teraz pôjdu ženy,“ ďalší vagón, naplniť, „Teraz deti,“ ďalší vagón... sortírovali...

Hm.

My sme tak pozorovali, ale my sme pri každom transporte neboli, lebo viete ako deti. Tak my sme už to brali ako za samozrejmosť, že...

Aha.

Už to bolo také... u nás to bolo už také presýtené. Sme to často videli, tak sme ani veľmi ...to bolo treba niekde po poli jablká nakradnúť...

A boli tam aj starí ľudia, videli ste starých ľudí na tej stanici?

No židia...

Áno, medzi tými, starí medzi tými židmi...

No od starého do mladého, pravdaže.

Takže starí, mladí a tam ich porozdeľovali?

Keď starý bol nevládny, tak ho židia niesli, vlastní ľudia ho niesli do vagóna.

To ste videli, ako ho niesli?

Hej, to oni ho takto niesli, išiel takto na smrť. To rodina bola, tak ho nenechajú tu. Ukrajinec ho zabije.

Hm. A mali so sebou nejaké batožiny tí židia?

No mali, ale také viete... také na dva, tri dni také. To tam asi len potraviny mohli brať. To tam určite bolo: „Toto môžeš brať, toto nie,“ na to, že by transport prekonali. Oni šli do Popradu a z Popradu do Poľska, na ten... na ten... na tú dedinu tam. Tam čo tam za hranicami Poľska.

A vy ste vedeli vtedy, kam idú?

My sme nič, my sme mysleli, že idú na robotu, my sme dlho nevedeli, lebo sa hovorilo... dospeli od nás rozprávali, že berú ich na robotu do Nemecka. Lebo títo sú pri onému, chlapi, na vojne, tak berú tamých... tak bolo... Až potom sa roznieslo, no.

Kedy potom?

To ja neviem, dačo pred koncom vojny, alebo ešte... ešte... ale to bolo utajené, no, to bolo utajené. Tak už rok pred koncom... Ale nie. To aj keď dačo padlo, dajaké, tak zase to bolo také nevierohodné. Lebo mienka bola taká, že idú na robotu do Nemecka a deti na prevýchovu a tak. Tak to tam bolo, no.

Hm. To ste sa tak...? To si tak ľudia medzi sebou hovorili?

Tak sa bežne rozprávalo, lebo my sme to brali tak za bežné, že... vojna, no tak idú. Idú na roboty a tak. No a išli sme svojim ďalej potom.

Hm.

To tiež sme nevenovali... ale čo sme videli, to sme videli.

Hm.

No keď už mi... mi ako to dochádzalo, ako som videl, ako si ženy trhajú vlasy z hlavy, plačú tam, to som tak myslel: „Na roboty? Tak prečo plačú? Prečo deti bez matiek...“ už vtedy mi hlavou prebehalo. No moji kamaráti nie, to mávli rukou na to, tak ja som ináč rozmýšľal...

A s kým ste tam boli pozerat' na tej stanici?

No partia, čo sme chodili do školy spolu, tí už pomreli. No tak z Bardejova... z Bardejova každý sa grupoval na stanicu, lebo chcel vidieť odchod.

Hm.

Odchod židov... to človek ani nepozná. Ten oní, som hovoril, pán Hudák...

Na mňa hovorte. Áno?

Že... Popiak Paľo...

Popiak?

Popiak Paľo on ešte žije, on tak tiež určite, určite bol. Oni bývali, oni bývali ešte bližšie k stanici, oni bývali od mesta pri stanici a my sme bývali od Gronera za Lukavicou, takže...

Hm.

To je... už sedemdesiat rokov, prepánajána.

A spomínate si, že tí židia, tam keď boli na tej stanici, keď ich nakladali do tých vagónov, že by niečo boli hovorili?

Oni nič chúd'atá.

Alebo tí, čo sa prizerali, nejako lúčili sa s niekým alebo...?

No tak hej, ale to boli... ja tak spätne už, čo videl som tie pohľady... ich výzor a ako starší už som si premietol, tak som videl, že oni ani nemali chuť rozprávať, že oni cítili, určite cítili...

Hm.

Oni tak si mysleli: „Čo ja budem s nimi rozprávať, že idem do plynu, keď mi nikto nepomôže.“ Môže hovoriť: „Ty, Jančo, Jožku, Štefku, ja už idem na smrť,“ Nič... žiadna debata! Len výkriky, krik, hluk, plač... no...

A spomínali ste, že už ďalšíkrát ste sa tam nešli pozrieť, to znamená, že bolo viacero takýchto transportov?

Transportov bolo viacero. Asi dva transporty sme vprevdzali, myslím, že tri ani nie. Tak nejak. To už keď išli, že do transportu berú židov, to už nič, každý šiel po svojej robote, to mi už to brali ako bežné. Že to... keď idú na roboty, tak na roboty, no...

Hm. A vy ste koľko videli, dva?

Čo?

Tie transporty? Či jeden?

Tak myslím, že dva. Jeden iste a nejaká časť druhá... druhého...

Hm.

Transportu... Ale to oni... to furt nebol človek na tej stanici. To už my sme boli to ako zvyknutí, že to je vec samozrejma, tak čo by sme tam... Lebo my sme mali ovečky, kravičku sme mali, i kozy sme mali, i kury bolo treba chovať, sa starať, takže tak.

Hm.

Kto nemal... kto nemal, tak my sme mali také menšie gazdovstvo, ošípané.. Kto nemal, niektorí tam furt pozerali. Špinavosť, no. Veľká špinavosť...

Vraveli ste, že židia museli začať nosiť tie označenia, tie hviezdy...

No tie hviezdy, hviezdy...

Aj ten váš kamarát, ten Mend'o nosil?

Tak židia všetci. Tak on bol dieťa vtedy, on bol dieťa.

On ešte nemusel?

Nie, za prvé si spomínam, či som videl nejaké dieťa s oným, s hviezdou. Viac si... nemôžem tvrdiť.

Hm.

Že od akého roku nosili hviezdy. Žlté, žlté hviezdy.

Do školy keď ste chodili, vraveli ste, že ste mali veľa... v tej vašej škole...

V škole, budove.

Že bolo veľa židovských žiakov. Chodili s tými hviezdami do školy?

Ja tam, ja tam nevidel, s hviezdami. Možno, že mali, možno, že bolo tak bežné, že človek to ani si nevšimol. Lebo tak to bolo bežne zaužívané. Netvrdím ani tak, ani tak. Ale ja sa mi zdá, že som nevidel, tých oných.

A na uliciach alebo keď ste išli nakupovať do tých židovských obchodov, pamätáte si...

Kde židia bývali, keď žid býval, všade bola na dome nabitá hviezda.

Na dome?

Na dome, kde býval. No a...

A to im tam kto dal tú hviezdu?

No tak to im dali kto nie – Nemci, na príkaz Nemcov sa to muselo dať. Asi Nemci vyrobili a kto kolaboroval s Nemcami, tak ten roznášal a pribíjal. Buď gardisti a... a konfidenti. Tí nemeckí, čo pri Nemcoch držali.

A čo sa stalo s tými židovskými obchodmi a ich domami?

No tak to rozkradli, to arizovali, arizovali, podostávali. To boli gardisti alebo rodiny gardistov. Dostávali tie obchody a tak, no. Židovské... No to obchody podostávali. A niekto sa napakoval. A my chceli ako chlapi, ten hotel Republika kde je, to v deň ako teraz a večer prišli Rusi. No a my ako partia, my za zbraňami, za muníciou sme chodili po tom hoteli Republika. A títo Bardejovčania také na vozíku paplóny vozili, vankúše, divány, kuchyňa bola, čo mala variť v tej Republike v hoteli, tam boli zemiaky nasekané, mäso nasekané ako na guláš, to všetko tam ostalo. No a my po tých izbách, že nájdeme nejakú pištoľ, také somariny my. A ako sme zišli dolu, počujeme hovoriť po nemecky. A Nemci v pivnici pili, lebo tam bola krčma, tam hotel bol, tam bola reštaurácia a pálenky bolo. A už tam pili, žvandlerkali (hovorili) po nemecky, no a my, prisahám Pánu, potom ako už, potom, ako sme

prišli do rokov, však oni nás mohli pozabíjať a oni tam pili preto, že ostali a mali za úlohu hotel zapáliť. No, tak taký Nemec, ako tam bol v tých pivniciach čo pili, ak by bol hore vyšiel, tak by vás boli aj pozabíjali. Opitý človek, viete dobre. Oni mali koniec vojny, prehrali, no tak nezabije, nie? Tak zabije človeka, takého, o kom si myslím, že je proti nemu. No je to tak. Tak my tam za zbraňami, a puškami a také somariny. A druhí, druhí kradli po tých hoteloch, posteľe a také.

Nemci?

Nie, naši ľudia.

Naši ľudia.

Naši ľudia. Potom tam čo bolo, hudba bola, čo mali hudbu platenú v hoteli, v tej reštaurácii... Bubny tam ťahal, harmónium, klavír, rozkradli... Tak my za zbraňami a oni sa mastili tí Bardejovčania. Tak bolo. A čo robili ešte predtým, alebo potom...

Vy ste spomínali, že niektoré tie židovské obchody najmä boli arizované. Že tam prišli arizátori.

Hneď, ako židov pobrali, tak sa rozdeľovalo, gardisti to rozdeľovali – ten bratranec, ten brat, ten krstný, ten toto, tak to bolo, tam boli obchody plné tovaru, plné potravín a tak.

Aj si spomínate ešte, že kto aký zobral, ktoré obchody?

No tak spomínam – Špirek, on už nežije, železný sklep. Choleva na rohu ako je Koruna, tých tam boli, priemyselný tovar. Choleva, čo on Preperovú mal, Poľku za ženu... Potom čo to tam ešte dajakí? Tam u Schondorfa, tam takí gazdovia, Schondorfa pobrali. Lebo pred Schondorfom tam bola taká pumpa na naftu, na benzín, zo suda sa ťahalo. No ale tam neviem. Viem, viem dajakí Bardejovčania, to pobrali... Potom povyše bola, čo bol Gross, mal tiež benzín pumpu, i naftovú pumpu, Gross, a dole mal pivovar, ako je ten amfiteáter. Ale z druhej strany, také budovy tam, zo spodu sa plnilo pivo... Gross tam mal. Na druhej strane, ako Blinko býva, ako ten poschodový dom, tam bola tiež židovská krčma. Neviem, ako sa volal ten žid. Neumann? Nie Neumann. Ja neviem... Takže tak. Tak museli to...

A tí arizátori, tí, ktorí to zabrali, tie židovské obchody, oni potom čo s tým robili?

Tak oni... on... toto, čo bolo, tak robili výpredaje, predávali, predávali a medzi... a potom, potom vznikli tie, tie, tie... tie centrálné sklady na Slovensku, odkiaľ potom oni už dopĺňali tovar, to už výroba začala dakde, robiť ten tovar na ten, na ten, na ten...

Hm. Takže oni pokračovali v tom, čo...?

Oni pokračovali, potom. Lebo v tom istom tovare alebo v niečom inom, no čo mu dali, no. Tak bolo, ale obchod, obchodu sa nevzdali, lebo to obchod im prinášal úžitok a peniaze.

Hm. A s domami a s zariadením tých domov po tých odsunutých židovských rodinách čo sa stalo?

Potom to robili dražby. Dražby robili, príklad, prišli robiť dražbu, to Korba, ja už som to tu hovoril predtým, čo tu boli, Korba bol poverený robiť dražbu, príklad – ako tu v tom dome, príklad, že bol žid, tak rozpredali, príklad, v tom a v tom dome sa vyhlásilo, že sa bude rozpredávať – výpredaj. No a mali robotníkov, mesto malo, tak vynášali posteľe, dajaké komody, skrinky, stoličky, stoly a tak. No a on potom onačil: „Ten stolík, prvá cena, toľko a toľko... Kto dá viac?“ – nikto nič, tam im to predal

a keď bolo dačo oné, tak naberalo sa, keď také cenné: „Po prvý raz, sto korún,“ – „Ja dám sto dvadsať,“ - „Po prvý raz, sto dvadsať,“ a tak, taká dražba bola, tak to bolo. Tak robili výpredaje, dom za domom židovským. A to robil Korba.

A Korba bol kto?

Korba bol občan, tak jeho syn ešte žije, Gabo Korba, no a on na tom dobre zarobil, tak potom... on hneď potom postavil, tak oproti Mend'a Fischa postavil na Kacvinskej ulici dom, pekný. No za toto, no. Tak získal, no tak bolo, no.

A on bol poverený kým, aby robil tie dražby?

Mesto, to mesto malo. Mesto a...

A on bol nejaký ich zamestnanec alebo iba tak si ho vybrali?

Najali, no tam vybrali si ho. On robil na daňovom úrade, HKS, Hospodárska kontrolná správa. To bolo HKS.

Hm.

Tak oni ho vyonačili, vytipovali, ale to riadilo mesto, s tým.

A to tu na námestí sa to robilo?

Kde bol dom židovský.

Kde bol židovský dom?

Áno, presne tak...

Pred ten dom vyniesli?

Vyniesli pred ten dom a výpredaj.

Hm. Aha.

Bol, a tak išli postupne dom za domom a tam boli, tam boli veľa takých... čo boli gardisti. Fiľakovský už nežije, no a on tam čo vynášal...

Finito?

Môžem pokračovať? Čo vynášali, mali robotníkov svojich, no tak Béla Fiľakovský, to bol známy zlodej. Béla Fiľakovský, on by ukradol aj z Krista Pána plášť.

Musíme si urobiť prestávku chvíľočku.